Гуревич Роман, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Наукового інституту аспірантури і докторантури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна, https://orcid.org/0000-0003-1304-3870

Опушко Надія, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і освітнього менеджменту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна, https://orcid.org/0000-0002-3013-2675

Gurevych Roman, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member (Academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Director of the Scientific Institute of Postgraduate and Doctoral Studies at Vinnytsia Mykhailo Kotsyubinsky State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, https://orcid.org/0000-0003-1304-3870

Opushko Nadiia, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management, Vinnytsia Mykhailo Kotsyubinsky State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine, https://orcid.org/0000-0002-3013-2675

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS USING INTERACTIVE TEACHING METHODS

Анотація

У сучасних умовах розвитку освітньої системи України та активного застосування компетентнісного підходу в професійній підготовці особлива увага приділяється формуванню фахових компетентностей (мовно-комунікативна, методична, психологічна, емоційно-етична, інклюзивна, цифрова, соціальна) майбутніх педагогів. Ефективна підготовка освітян потребує застосування інноваційних методів навчання, що забезпечують інтеграцію теоретичних знань з практичною діяльністю, розвиток професійного мислення та здатності до саморозвитку. Інтерактивні методи навчання, серед яких називають дискусії, групове і проблемне навчання, розвиток критичного мислення через ознайомлення й аналіз тематичної літератури, навчання з використанням інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій. У процесі дослідження визначено педагогічні умови ефективного впровадження інтерактивних методів, в тому числі чітке планування освітнього процесу, постановка конкретних цілей, моделювання педагогічних ситуацій та активне залучення студентів до взаємодії. Результати досліджень та власного практичного досвіду підтвердили, що застосування інтерактивних методів у навчанні майбутніх педагогів значно підвищує рівень сформованості фахових компетентностей порівняно з традиційними методами. Зокрема, спостерігається підвищення професійної самостійності, відповідальності, здатності до педагогічного аналізу та творчого розв’язання професійних завдань. Авторами встановлено, що інтерактивні методи навчання виступають ефективним засобом підготовки конкурентоспроможного педагога, здатного до самовдосконалення й адаптації до сучасних вимог освітньої практики. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні педагогічних дисциплін, проведенні практичних занять, тренінгів, модульних семінарів і педагогічної практики студентів закладів вищої освіти (ЗВО).

Ключові слова: майбутні педагоги, професійна підготовка, фахові компетентності, інтерактивні методи навчання, групова діяльність, проблемне навчання, інформаційні технології, цифрові технології.

Abstract

In the current conditions of the development of the Ukrainian education system and the active application of a competency-based approach in professional training, special attention is paid to the formation of professional competencies of future teachers. Effective training of educators requires the use of innovative teaching methods that ensure the integration of theoretical knowledge with practical activities, the development of professional thinking and the ability for self-development. Interactive teaching methods include discussions, group and problem-based learning, the development of critical thinking through familiarisation with and analysis of thematic literature, and teaching using information and communication and digital technologies. The study identified the pedagogical conditions for the effective implementation of interactive methods, including clear planning of the educational process, setting specific goals, modelling pedagogical situations, and actively engaging students in interaction. The results of theoretical research and our own practical experience confirmed that the use of interactive methods in the training of future teachers significantly increases the level of professional competence compared to traditional teaching methods.

In particular, there is an increase in professional independence, responsibility, ability to conduct pedagogical analysis and creative solutions to professional tasks. The authors have established that interactive teaching methods are an effective means of training competitive teachers who are capable of self-improvement and adaptation to the modern requirements of educational practice. The results of the study can be used in teaching pedagogical disciplines, conducting practical classes,

trainings, modular seminars, and pedagogical practice for students of higher education institutions.

Keywords: professional training, future teachers, professional competencies, interactive teaching methods, group activities, problem-based learning, information technologies, digital technologies.

Постановка проблеми. Формування фахових компетентностей у майбутніх педагогів засобами інтерактивних методів навчання зумовлене сучасними трансформаційними процесами, що відбуваються в системі освіти. Зміни у підготовці майбутніх фахівців орієнтуються на компетентнісний підхід, цифровізацію освітнього процесу і зростання суспільних вимог до професійної підготовки вчителя.

У сучасних умовах педагог має володіти не лише ґрунтовними предметними знаннями, а й демонструвати здатність до педагогічної взаємодії, критичного мислення, комунікації, творчого розв’язання професійних завдань та ефективного використання освітніх технологій.

Інтерактивні методи навчання створюють сприятливі умови для активізації пізнавальної діяльності студентів, залучають їх до спільної діяльності, допомагають моделювати реальні педагогічні і професійні ситуації та до формування практико орієнтованих фахових компетентностей.

Актуальність теми також підсилюється необхідністю оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх педагогів у ЗВО відповідно до вимог Нової української школи, державних стандартів, зокрема професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) та європейського освітнього простору.

Аналіз досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку вітчизняної системи вищої педагогічної освіти перед циклом дисциплін професійного спрямування постало завдання формування компетентностей, що поєднують

фундаментальні і практичні знання про важливі аспекти професійної діяльності, соціального життя й основні види діяльності людини; про можливості досягнення успіху в тій чи іншій галузі, ціннісні орієнтири діяльності; вміння і навички, що дозволяють здійснювати типові види професійних функцій. В її реалізації головну роль відіграють цикл дисциплін педагогічного циклу і методика викладання відповідних дисциплін. Вони дозволяють майбутнім фахівцям:

- оволодіти системою професійної діяльності, що покликана розвинути аналітичні навички, вміння використовувати характерні для фаху методи пізнання, в результаті чого відбувається формування професійного мислення;
- розвивати комунікативну культуру, формувати толерантність, здатність до розуміння думки опонентів;
- визначати власну позицію в суспільстві;
- оволодівати системою життєвих цінностей, соціальними нормами, способами діяльності, що необхідні будь-кому для взаємодії з іншими людьми, в професійній діяльності, з соціальними інститутами, державою тощо.

Аналіз вітчизняних досліджень продемонстрував, що заявлена тема дослідження перебуває в полі зору сучасних науковців. Цікавими для нашого дослідження є праці: О.Акімової, І.Андрощук, О.Антонової, С.Гончаренка, О.Дубасенюк, І.Зязюна, М.Лещенко, В.Каплінського, Н.Кічук, Н.Ничкало, О.Пєхоти, О.Пометун, О.Семеног, С.Сисоєвої, Л.Хомич (професійна підготовка майбутніх педагогів); О.Біди, О.Вознюк, С.Вітвицької, С.Гуменюк, Л.Зданевич, І.Коновальчук, Н.Побірченко (інтерактивність у підготовці майбутніх учителів за спеціальностями) та ін. Зокрема, С. Гуменюк у своїх працях розкрила сутність засобів інтерактивних технологій. На її думку вона полягає в активній взаємодії й спрямована на

активізацію пізнавальної діяльності студентів, що відбувається у формі діалогу між учасниками освітнього процесу на засадах співробітництва [1, с.187]; М.Касянчук і О.Дрєєва зазначають, що «дотримання ергономічних норм інтерактивної взаємодії між суб'єктами навчання має реалізовуватися з урахуванням здоров'язбереження як кожного студента, так і викладача, створення психологічного комфорту в індивідуальних аудиторіях освітнього закладу, у діалоговій взаємодії студента з викладачем і студента з мультимедійними технологіями» [2, с.30].

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, проблема цілеспрямованого формування фахових компетентностей майбутніх педагогів засобами інтерактивних методів навчання, зокрема в поєднанні традиційних та інноваційних технологій, потребує подальшого теоретичного осмислення та експериментальної перевірки, оскільки це процес динамічний і має розвиватися відповідно до умов і потреб суспільства.

Мета статті полягає в аналізуванні інтерактивних методів навчання як засобу формування фахових компетентностей майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Під час формування фахових компетентностей надзвичайно значущими й ефективними є діяльнісний підхід у навчанні, що дозволяє розвивати у майбутніх педагогів здатність творчого і критичного мислення, активізувати його роль в освітньому процесі, перетворити студента на активного суб'єкта життєдіяльності; сприяти виявленню його «Я», зняти бар'єри, які заважають комунікації тощо. Найбільшою мірою ці завдання реалізуються шляхом використання інтерактивних методів навчання: групового і проблемного навчання, розвитку критичного мислення через ознайомлення й аналіз тематичної літератури, навчання з використанням інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій.

Традиційно в педагогіці метод навчання визначається як спосіб діяльності, результатом якої є досягнення конкретних дидактичних цілей навчального заняття (створення умови для усвідомлення і осмислення блоку нової навчальної інформації; створення умов для застосування знань і вмінь у знайомій і незнайомій ситуаціях; застосування їх у різних ситуаціях, перевірка рівня засвоєння системи знань і вмінь, узагальнення і систематизація знань і вмінь; створення умов для відтворення в пам'яті студентів системи опорних знань і вмінь, стимулювати пошукову діяльність; створити умови для перевірки рівня засвоєння матеріалу, визначення методики корекції навчальної діяльності здобувачів освіти).

В.Галузяк, М.Сметанський, В.Шахов пропонують класифікацію загальнодидактичних методів за рівнем пізнавальної діяльності студентів, у якій виокремлюють дві групи. Перша – репродуктивні методи: пояснювально-ілюстративний і репродуктивний; друга – продуктивні: проблемний виклад навчального матеріалу, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький [4, с.202].

Згадані науковці класифікують знання за дидактичною метою, зокрема, вивчення і первинне закріплення нового навчального матеріалу; комплексне застосування знань; комбінування; узагальнення і систематизація знань і вмінь; актуалізація знань і вмінь; контроль і корекція знань і вмінь тощо. До прикладу, така форма пізнавальної активності студентів, як робота в групах, ефективна в процесі організації будь-якого типу заняття і створює сприятливі умови для набуття нових компетентностей, їх засвоєння і узагальнення, формування у здобувачів освіти вмінь ефективного їх використання на заняттях різних типів.

До найбільш ефективних умов варто віднести: продуктивність роботи, спільне обговорення проблеми, здатне вирішити чимало проблем швидше і ефективніше; здатність до діалогу, допомоги і співпраці;

згуртованість; забезпечення позитивного настрою; визнання права мати свою думку кожному студенту. Суспільна думка, що виникає в групі є стимулом у розвитку пізнавального інтересу, тобто колектив оцінює індивідуальний внесок у заняття кожного студента. Робота групи, її внутрішнє самоуправління дозволяє розвивати самооцінку студентів.

Наш викладацький досвід свідчить, що роль викладача суттєво змінюється. Він виконує роль модератора, координатора, консультанта, порадника. Під час виконання завдань викладач спостерігає за роботою мікрогруп, підходить почергово до кожної з них, ставить уточнюючі питання, просить пояснити окремі моменти, рекомендує чіткіше формулювати висновки. Однак, у жодному разі, йому не можна підказувати, диктувати, варто лише спрямовувати їх пошук.

На заняттях з узагальнення і систематизації знань перед студентами ставиться завдання, спрямоване на рефлексію і розвиток творчого потенціалу. Зазвичай, група розбивається на чотири підгрупи, які одержують чотири види занять. Наприклад,

- на основі наявних навчально-методичних матеріалів створити тести різних видів (скажімо, альтернативний, на відповідність, виключення зайвого тощо);
- на основі матеріалу посібника сформулювати по два питання репродуктивного характеру: на відтворення інформації; розширення знань, тобто таких, які пов’язані з темою, але прямої відповіді у наявних навчально-методичних матеріалах немає;
- створити завдання («вгадай слово», скласти задачу на основі матеріалів навчально-методичних матеріалів);
- сформулювати питання відповідно до наявних навчально-методичних матеріалів, починаючи зі слів: «Що…?», «Коли…?», «Де…?», «Чому…?», «Як…?», «Який…?» тощо, (можливі й інші варіанти питань).

Отже, всі студенти, працюючи з одним і тим самим текстом, одержують абсолютно різні завдання, кожна підгрупа має можливість відповісти на ці питання.

Використання методу групового навчання на заняттях з циклу педагогічних дисциплін чи методики викладання фахових дисциплін є досить ефективним, якщо використовувати соціальний досвід самих здобувачів освіти. Під час вивчення нового матеріалу група поділяється на п’ять підгруп, кожна з яких одержує своє проблемне завдання. Наприклад, використання цього методу на практичному занятті з педагогіки в межах теми «Розвиток особистості»:

- розташуйте чинники розвитку особистості (спадковість, середовище виховання, діяльність, спілкування) за їх значимістю для становлення особистості дитини;
- визначте умови, що гальмують розвиток особистості, і розташуйте їх за ступенем негативного впливу на формування індивідуальності;
- розташуйте вікові етапи розвитку особистості (дошкільний, молодший шкільний, підлітковий, юнацький) за ступенем інтенсивності особистісних змін;
- визначте внутрішні і зовнішні суперечності розвитку особистості та розташувати їх за рівнем упливу на процес саморозвитку;
- розташуйте якості зрілої особистості (самостійність, відповідальність, самосвідомість, ціннісні орієнтації, здатність до саморозвитку) за ступенем їх значущості для соціалізації людини.

Жваву дискусію в групах викликає постановка проблеми, а саме «Чи є ступінь значимості», відповідно вивчення нового матеріалу є ефективним. Для активізації уваги інших підгруп під час заслуховування результатів усій групі задаються поставлені питання, але без другої частини про міру значимості. Так підвищується увага студентів упродовж усього заняття.

Для вдалої роботи в групі необхідно постійно акцентувати увагу студентів на те, які якості й уміння важливі для того, щоб спільно виконувати завдання, а саме: вміння слухати один іншого, довіряти, взаємонавчати, суперечки і конфліктні ситуації, керувати роботою колективу, знаходити компроміс, працювати в команді.

Використання методів проблемного навчання, як відомо, забезпечує:

1) глибинне засвоєння знань на рівні їх творчого застосування;

2) оволодіння методами пізнання і наукового мислення;

3) оволодіння досвідом, особливостями, методикою творчої діяльності.

Зміст методу проблемного викладу навчального матеріалу полягає в тому, що викладач окреслює проблему, разом з тим, спільно зі здобувачами знаходить шляхи її вирішення. Елементи проблемності можуть застосовуватись на всіх видах навчальних занять.

Для використання цього методу необхідно засвоїти технологію розробки проблемних питань і завдань. Беремо важливе дидактичне чи методичне положення (принцип, метод, технологія, прийом), що відповідає проблемі курсу і виноситься на обговорення студентам, потім здійснюється пошук альтернативного йому положення, що містить протиріччя у відповідності з першим; на основі обох положень формулюється проблемна задача чи питання.

Наприклад, *у педагогіці широко розповсюджена думка, що метод переконання є провідним методом виховання, оскільки він сприяє свідомому засвоєнню моральних норм, формуванню ціннісних орієнтацій і внутрішньої мотивації особистості. Водночас у педагогічній практиці часто доводиться застосовувати метод вимоги або примусу, що забезпечує швидку регуляцію поведінки, але не завжди сприяє усвідомленню учнями морального змісту своїх дій. Як має діяти педагог у виховному процесі: надавати перевагу*

методу переконання як гуманістично орієнтованому засобу виховання, чи використовувати метод вимоги (примусу) для досягнення дисципліни та нормативної поведінки, і за яких умов можливе педагогічно доцільне поєднання цих методів?

Студенти досить швидко оволодівають розв'язанням такого роду завдань. Оскільки заняття проходять цікаво, у здобувачів освіти формуються потреби аналізувати, сперечатися, доводити свою точку зору.

Для розширення проблемних завдань і питань може використовуватися такий прийом, як «мозковий штурм». Студенти висловлюють будь-яку думку, що допоможе вийти з «глухого кута». Організація такої діяльності має базуватися на конкретних правилах: на обдумування рішень поставленої проблеми встановлюються часові обмеження, не більше 2 хв.; запропоновані способи вирішення ситуації не можна критикувати, оцінювати; відбираються й аналізуються найбільш вдалі рішення. Цей прийом робить пізнавальну самостійну активність студентів максимальною.

Метод «розвитку критичного мислення через ознайомлення і аналіз тематичної літератури» ґрунтується на трьох етапах «постановка проблеми – осмислення – рефлексія». На першому етапі в свідомості студентів актуалізуються наявні знання і уявлення про предмет обговорення. Оскільки при цьому поєднується індивідуальна і групова форма роботи, то діяльність студентів значно активізується і формується пізнавальний інтерес. На етапі осмислення здобувачі освіти вступають в контакт з новою інформацією, систематизують її, співвідносять одержані положення з власними знаннями. На заключному етапі відбувається комплексне осмислення, узагальнення і засвоєння одержаної інформації, формується власне ставлення до вивченого матеріалу. Вважаємо, що тут доречно використовувати технологію «синквейн». Це проста римована форма, що тренує здатність шукати і

знаходити адекватні, точні і лаконічні слова для вираження власної думки, дозволяє в художній формі відтворити зміст заняття. Наприклад, розглядаючи тему «Розвиток особистості» в межах вивчення курсу педагогіки перед студентами ставиться завдання: «*Створити синквейн до цього процесу, який відображає різні його аспекти, дотримуючись структури: іменник-тема, два прикметники, три дієслова, фраза з чотирьох слів, синонім*». Це, в свою чергу, дає можливість викладачу одержати зворотний зв'язок від кожного студента. Заняття з використанням прийомів запропонованої технології проходять цікаво і активно.

Формування в студентів інформаційної компетентності дозволяє використовувати на заняттях електронні посібники, довідники, цифрові застосунки тощо. Такі елементи соціального досвіду, як практичні вміння, норми поведінки в типових ситуаціях передаються через демонстрацію образів і вправ електронних інтерактивних тренажерів. Наочність демонстрації, чіткість коментарів та інструкцій забезпечує засвоєння зразків поведінки. За умов використання нових цифрових засобів навчання у викладача зникає необхідність бути єдиним джерелом знань. Він виступає ініціатором проблемних питань, організатором самостійної роботи здобувачів освіти й обговорення її результатів, консультантом, тьютором, який допомагає подолати поточні труднощі під час роботи з новими засобами навчання.

Уважаємо, що сучасне мультимедійне заняття – це традиційне заняття з використанням цифрових дидактичних засобів навчання і мережних технологій. Нові інформаційні та цифрові засоби використовують традиційні дидактичні функції, збагачуючи можливості традиційних засобів навчання. Пояснення нового матеріалу, що супроводжується демонстрацією відеоматеріалу, - основне джерело інформації для студентів. Під час використання електронних довідників або посібників у процесі розповіді

викладача включається зорове сприйняття студентів навчального матеріалу, що досить важливо для створення у них точного і цілісного уявлення про процес чи явище, що досліджується. Основні дидактичні можливості аудіозапису – формування звукового образу або інших джерел інформації. Інтерактивна карта виконує основну дидактичну функцію – формування наочних уявлень. Мультимедійна лекція – джерело інформації, формування наочних уявлень, підвищення інформаційної щільності занять за рахунок прискорення подання інформації, забезпечення необхідної емоційної насиченості навчального матеріалу. Мультимедійні лекції, інтерактивні карти, схеми, таблиці, аудіо- та відеозаписи, інтерактивний тренажер дають можливості використовувати активні методи навчання і роблять вивчення курсу педагогіки і методики викладання фахових дисциплін цікавими та привабливими, активізуючи пізнавальну діяльність студентів на занятті. Використання інтерактивних методів навчання в системі роботи викладача дозволяє розв'язувати завдання з формування фахових компетентностей під час вивчення педагогічних дисциплін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, інтерактивні методи навчання є ефективним засобом формування фахових компетентностей майбутніх педагогів, оскільки вони стимулюють активну участь студентів в освітньому процесі, розвиток критичного мислення, творчих і комунікативних навичок, навичок роботи з сучасними інформаційними і цифровими технологіями тощо. Використання інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів дозволяє поєднувати теоретичні знання з практичними вміннями, забезпечуючи моделювання реальних ситуацій і розвиток професійного мислення. До основних педагогічних умов ефективного застосування інтерактивних методів належать: чітка структуризація навчального матеріалу, визначення цілей і очікуваних результатів діяльності студентів, а також

активне залучення студентів до обговорення, дискусії, групової роботи, проєктної діяльності тощо. Впровадження інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх педагогів сприяє розвитку професійної самостійності, відповідальності, здатності до саморозвитку та творчого розв'язання педагогічних завдань, що відповідає сучасним вимогам освітньої системи і компетентнісному підходу. До перспектив подальших досліджень відносимо розробку методики застосування цифрових технологій у формуванні фахових компетентностей і аналіз емпіричних досліджень стосовно ефективності їх застосування у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Гуменюк, С. (2014). Формування професійної компетентності майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 39,* 187-190. Https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3491

2. Касянчук М. С., Дрєєва О. Педагогічні умови формування фахової компетентності майбутнього викладача вокалу засобами мультимедійних технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Зб.наук.пр. 2020 р., № 73, Т. 2. С.29-32. DOI https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.5

3. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання. Київ : Шкільний світ, 2007. 112 с.

4. Педагогіка : навчальний посібник / В.Галузяк, М.Сметанський, В.Шахов. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019, 354 с.

References

1. Humeniuk, S. (2014). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii. Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 39, 187-190. Https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3491

2. Kasianchuk M. S., Drieieva O. Pedahohichni umovy formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha vokalu zasobamy multymediinykh tekhnolohii. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh. Zb.nauk.pr. 2020 r., № 73, T. 2. S.29-32. DOI https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.5

3. Pometun O. Interaktyvni metodyky ta systemy navchannia. Kyiv : Shkilnyi svit, 2007. 112 s.

4. Pedahohika : navchalnyi posibnyk / V.Haluziak, M.Smetanskyi, V.Shakhov. Vinnytsia : TOV «Tvory», 2019, 354 s.